

M U Z E U L T Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

FRANCESCO NEGRO ȘI BIHARIA

Alexandru SIMON *

FRANCESCO NEGRO AND BIHARIA

ABSTRACT

Francesco Negro (Negri) was an “errant humanist”, born in Venice. A “best-selling” author in the Italian Peninsula, he was repeatedly employed in the Kingdom of Hungary between the late 1400s and the early 1500s. His first Hungarian stay was in Oradea (1489-1491), precisely at the time of King Matthias Corvinus († 1490) disputed succession, a succession “supervised” by the local bishop, John Filipec. In addition to Negro’s somewhat unexpected concepts (for instance: ‘the two Pannonias’, ‘John <Hunyadi> the White’, ‘Matthias the Wallachian’), the name used by the Adriatic fortune-seeking scholar to designate Oradea (Nagyvárad), the centre of the Bihor (Bihar) County, is of particular importance. The name, *Orosiana*, can be encountered only in a list of revenues from the reign of Béla III (1172-1196), establishing therefore a link between “the days” of the controversial Magister P. and his work and Matthias’ (Roman-Hungarian) Humanist *El Dorado*.

Keywords: Francesco Negro, John Filipec, Matthias Corvinus, Oradea, Biharia, Humanism, education.

După propriile sale spuse, Francesco Negro (Negri), „un croato-muntenegrean” născut la Veneția¹, ar fi trebuit să-i fie urmaș lui Antonio Bonfini² drept cronicar/istoric oficial al Regatului Ungariei³. „Nu a fost însă să fie”, iar Negro, des-prezent în Ungaria lui Matia Corvin și, în special, în cea a lui Vladislav al II-lea Jagiello⁴, a trebuit să se întoarcă în Peninsula

* Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca; e-mail: alexandru. simon@acad.ro.

¹ Giovanni Mercati, „Pescennio Francesco Negro Veneto”, în Idem, *Ultimi contributi alla storia degli umanisti* (= *Studi e Testi*, XC-XCI), II, Città del Vaticano, 1939, pp. 24-109, pe baza manuscrisului din Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano (BAV), Vaticani Latini (Vat. Lat.), [nr.] 3971.

² Al. Simon, „Un imbroglia din Dacia Mediterranea: umanistul Antonio Bonfini, episcopul de Oradea Ioan Filipec și amintirea domniei regelui Matia Corvin”, *Crisia*, LII (2022), pp. 209-224.

³ [...] *Non destiti interim consueta studia etiam in ipsa Pannonia prosequi, hacque de causa apud Nicolaum Bathoreum episcopum Vatiensem* [Nicolae Báthory, episcop de Vác] *bonarum artium gymnasium publicum cum multa auditorum frequentia una cum Barnardino Utinense* [Bernardino din Udine, apare numai în „memoriile” lui Francesco Negro], *egregio utriusque iuris consulto, regis etiam stimulante persuasione, in omni artium facultate primus in Hungaria feliciter erexi, ubi opulentissimo canonicatu donatus fui. Inde Budam veniens regni historiam, quam Antonius Bonfinius Asculanus, vir utraque lingua peritus, inchoaverat, cum annuo trecentorum aureorum stipendio de regiis manibus prosequendam recepi. Eramque ibi facile permansurus, et precipue sub venerandi archiepiscopi Colotiensis Gregorii Frangipanii* [Gheorghe (Grgur) Frankopan (Frangepane), arhiepiscop de Kalocsa] *consobrini mei felicissimi auspiciis, nisi me prior patronus Estensis* [Ippolit(o) d’Este] *in Italiam revocasset* [...] (BAV, Vat. Lat. 3971, f. 679^{r-v}).

⁴ Vezi și György Domokos, Karolina Schrödl-Libárdi, „Donato Aretino magyarországi levelei a Modenai Állami Levéltárban”, *Vestigia*, II (2018), pp. 93-128, în Anexă, nr. 12, p. 124.

Italică⁵. Aici, în ajunul cruciadei lui Toma Bakócz și a răscoalei lui Gheorghe Doja⁶, și-a încheiat marea sinteză de erudiție umanistă, *Cosmodystichia*, începută în urmă cu un deceniu, pe când încă se găsea în Regatul Sfântului Ștefan⁷. Inclusă imediat de papa Leon al X-lea în Biblioteca Vaticană⁸, lucrarea conținea câteva „geografii” și „genealogii” simbolice, pilduitoare pentru firea autorului și grăitoare pentru sensibilitățile din Ungaria jagiellonă⁹. Acolo, Francesco Negro îi slujise în primul rând lui Ippolit(o) d’Este, arhiepiscop de Esztergom, și apoi episcop de Eger¹⁰, nepotul de soră al reginei Ungariei, Beatrice de Aragon¹¹.

[...] *Ex tali propagine tandem, post multos annos, in eadem Liburnia et iisdem oppidulis nascitur Paulus Cernoevichius*¹², hoc est Niger (id enim Liburnum est vocabulum), avus meus, acerrimus miles et militum imperator: qui ex Agnete Frangipania novem liberos generat, quorum penultimus Georgius mihi pater fuit. Is tandem Paulus, post militaria pleraque progysmanata, post clarissima domi forisque gesta, post innumera singularia certamina, denique post sanos sapientissimosque discursus, maturum in iudicando consilium, in consulendo iudicium, regnante **Ladislao Alemanno**¹³ **utriusque Pannoniae rege**¹⁴, cum regnum ipsum sit in duas potissimum partes divisum, quarum altera ad militares pertinet et continentes turmas, quae a saevissima Turcarum rabie ad Valachiae fines Pannonios agros tutatur et defendit, altera ab eisdem Pseudoturcis Liburniam, Illiridem Dalmatiamque littoreis legionibus tenet illesam; praefecto **Ioanne Blanco**¹⁵ militibus continentibus, Paulus littoreis classibus praefectus est, qui cum Frangipania (ut diximus) familia agnationem contrahens, eam totam oram, quae ab Istria ad Epirum spectat, sub Pannonii regis ditione tenebat. Sed cum, veneno sublato **Ladislao quia Germanus erat**, sine successore regnum remansisset, in duas factiones status ille divisus est. Volebat **Blancus Matthiam filium**¹⁶ in demortui locum regis sufficere, adversabatur Paulus, ut est inter pares semper de regni possessione certantes solita invidia. Congregat ille

⁵ Dante Pattini, „Francesco Negri”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, LXXVIII (2013), sub voce.

⁶ Norbert C. Tóth, „Az 1514. márciusi országyűlés. Politikátörténeti események Magyarországon a parasztháború kitöréséig”, în *Keresztesekből lázadók: Tanulmányok 1514 Magyarországról*, editori N. C. Tóth, T. Neumann, Budapest, 2015, pp. 31-79.

⁷ Farkas Gábor Kiss, „Franciscus Pescennius Niger Báthory Miklós váci püspök udvarában és a *Scholasticum Orosianae iuventutis* drama”, în *Magyar Könyvszemle*, CXXIX (2013), 3, pp. 265-281.

⁸ Vezi și Patrick Gaultier Dalché, „The Reception of Ptolemy’s Geography (End of the Fourteenth to Beginning of the Sixteenth Century)”, în *The History of Cartography*, editori-generalii J. B. Harley, David Woodward, III-1. *Cartography in the European Renaissance*, editor D. Woodward, Chicago, IL, 1987, pp. 285-364, la p. 326 (și nota 292).

⁹ Pentru mai multe detalii: Al. Simon, „«Urmașul ungar» al lui Antonio Bonfini, *Iohannes Blancus* și *Matthias Vallacus*: Francesco Negro despre *utriusque Pannoniae rex*”, în *Revista Arhivelor*, CII (2025), 1-4, pp. 28-54.

¹⁰ Hajnalka Kuffart, „Bakóc Tamás és Estei Hippolit cseréje”, în *Bakóc Tamás emlékezete*, pp. 111-157.

¹¹ În raport și cu soția lui Ioan Corvin (numită tot Beatrice), a se vedea aici Klára Berzeviczy, András Liska, Gyula Pályi, „The Genealogical Message of Beatrix Frangepán”, în *Genealogy*, VII (2023), 3 (53), pp. 1-22.

¹² Pentru personaje, reale/inventate, din familia extinsă a lui Negro, a se vedea Simon, „«Urmașul ungar»”.

¹³ Ladislau al V-lea Postumul de Habsburg. Formularea lui Negro a fost reluată *verbatim* – sigur după bătălia de la Mohács (1526) – de G(h)eorg(h)e de Sirmium/Szerémi György (*Magyarország romlásáról 1484-1543* (= *Monumenta Hungariae Historica*, II, 1), editor Gusztáv Wenzel, Pest, 1857, p. 8): [...] *Capitulum IV. Quomodo Rex idem Ladislaus Alemanus finiuit vitam suam etc.* [...]).

¹⁴ Concepțutul celor „două Pannonii” nu a fost însă reluat/preluat de Szerémi sau de alți autori (de atunci și de mai târziu).

¹⁵ Iancu de Hunedoara.

¹⁶ Matia Corvin.

suos ad pugnam ineundam; iste cum Stephano Seniae comite et omnibus Frangipaniis et Cernoevichiis adversa suscitatur in **Blancios** arma. Tandem fit magnus in Pannonia conflictus, atque, ut Martis incertus est semper exitus, superant **Blancii**, succumbunt Cernoevichiis, in eoque bello ex utraque parte multi cecidere. Paulus cum septem armatis filiis victus occumbit: **Blancus** victoriam prosequitur et usque ad Liburnia littora hostem insectatus Stephanum Senianum cum omnibus Frangipaniis suis opprimit, regnum obtinet et Budam regressus Matthiam filium regem declarat. Matthiam igitur regem Pannoniae salutant tam terrestres quam maritimae cohortes: Georgius pater cum fraterculo, medio ex hoste profugiens, pauculis rebus exhaustis, in fidissimum Italiae emporium Venetianum demigrat: et quia multis proclamationibus et talionum paenis non erat adhuc sedata patris et filii regum saevitia, hospitii impunitatem et tutamen accipit Georgius a Venetis, ibique firmato pede veluti nunquam in patriam rediturus coniugem farreatur Venetam Helenam nomine, mercimonioque honesto quantulas opes commutat. Inde suo tempore me omnium infelicissimum Diana in Venetis lacunis in lucem educit [...] ¹⁷.

[...] Qui post imperium urbis adeptum crudeliter a Severianis militibus occisus, universae familiae nostrae ex tota Italia perpetuum peperit exilium: unde Nigra domus, per totam Europam dispersa, post multos tandem annos paulatim in suam Italiam longo postliminio repetivit. Sed Aruns antiquissimus atavus meus, in Mysiam traiciens et inde in Liburniam, ex Nigro cognomine Cernoevichios illorum lingua, hoc est Nigros, nos appellavit, quousque deducto ad Paulum avum meum status regimine, Nigra familia, contracta cum Frangipaniis comitibus affinitate, apud Illyricam Seniam consedit.// Paulus autem cum Ladislai Hungariae regis auspiciis stipendia fecisset, eo mortuo, una cum Frangipaniis affinibus **Matthiae Vallaco** pro virili obstitit ne defuncto sine haeredibus regi succederet neve in demortui loco sufficeretur; sed adversante fortuna ab eodem Matthia superati succubere. Hinc Venetam in urbem fugiens Georgius genitor ex matre Tarvisina me huic mundo infelicem edidit. Cui cum tamen aliqua litteratura ex studiorum frequentatione concessa sit, opes tamen omnes, facultates, divitiae sunt negatae [...] ¹⁸.

Din filele „furnizorului de carte veche” al lui Aldo Manuzio¹⁹, ne atrage atenția aici numele dat de către Negro locului primei sale slujbe primite în Ungaria la sfârșitul domniei lui Matia Corvin²⁰.

[...] Illo extincto²¹, in Patavinam Academiam ad solitas lectiones regressum sum. **Unde ad publici gymnasii sui moderationem cum optima conditione Horosiani cives et Martius Galeottus me evocarunt; apud quos per biennium moratus sum. Inde postea ab Hercule**

¹⁷ BAV, Vat. Lat. 3971, ff. 671^v-672^v.

¹⁸ BAV, Vat. Lat. 3971, f. 156^v.

¹⁹ Claudio Beveggi, „Aldo Manuzio e gli umanisti veneti”, *Futuro Classico*, VIII (2022), pp. 280-333, la p. 308, nota 87.

²⁰ Negro a fost și admiratorul lui Galetto Marzio, pe care l-a și folosit drept „etalon” pentru gloria umanistă a Ungariei lui Matia: [...] *Matthias utriusque Pannoniae rex invictissimus adeo virtutem excoluit, ut ex omni Europa doctos ad se viros preciosos semper muneribus alliceret. Testis est Galeottus Martius, qui humili loco natus eius beneficentia in clarum et opulentissimum virum evasit* [...] (BAV, Vat. Lat. 3971, f. 158^r).

²¹ Lorenzo Zane (Zanni) († 15 octombrie 1485), patriarh – latin – de Antochia (pentru complexa figură: Guido de Blasi, „Lorenzo Zane”, *Dizionario Biografico degli Italiani*, C (2020), *sub voce*). Negro a fost educatorul nepoților prelatului.

*Estensi Illustrissimo Forariae duce²² in Istrigoniam Pannoniae urbem ad eius clarissimum filium cardinalem Hippolytum erudiendum missus sum. Tunc me sapientissima et doctissima regina Beatrix illustrisque Sanctae Severinae comes Andrias Carraphaeus²³, tunc invictissimi regis Ferdinandi²⁴ apud Vladislaum regem orator egregius, in statas quasdam Plinii et dialecticae lectiones eduxere, cum optima sane et honorificentissima conditione [...]*²⁵.

Negro a numit locul în care a predat pentru prima dată în Ungaria (*H*)*Orosiana*. Cardinalul Giovanni Mercati, „(re)descoperitorul” lui Negro la finalul anilor 1930²⁶, a identificat așezarea cu Aradul²⁷. Identificarea nu rezistă criticii²⁸. Singura identificarea posibilă este cu Oradea, pe baza unui „registru de venituri” de al regelui Béla al III-lea (1172-1196)²⁹, în care se preciza (spre sfârșitul domniei sale, s-ar părea³⁰): [...] **Episcopus Biarch, cuius sedes dicitur Orosiensis habens mille marcas** [...]³¹.

La vremea primei venituri, și șederi, a lui Francesco Negro în Regatul Ungariei (1489-1491)³², episcop de Oradea era Ioan Filipec, cancelar huniad al Regatelor Boemiei și Ungariei³³. Grija acestuia pentru „memoria istorică” a diocezei sale este cunoscută³⁴. Cu puțin înaintea sosirii lui Negro, Filipec se îngrijise, la 1487-1488, de tipărirea („în anexă” la *Chronica Hungarorum* a lui Ioan Thuróczy³⁵) a plângerii marii campanii mongole, de la 1241, scrisă de canonicul orădean Rogerius³⁶. Filipec, față de care Matia avea mari îndoieli, tocmai de la

²² Ercole d'Este, duce de Ferrara și de Modena, ginerele lui Ferdinand de Aragon.

²³ Andrea Caraffa, conte de San Severino, trimis neapoletan în Regatul Ungariei (vezi și H. Kuffart, „Élet Beatrix királyné esztergomi udvarában – az érseki kormányzó elbeszélése alapján”, în «*Királyi házunk népe*». *Királyi és királynéi udvartartás a középkor végén* (=Magyar Történelmi Emlékek [NS, XV]), editor T. Neumann, Budapest, 2024, pp. 237-329, la pp. 299, 304-305).

²⁴ Ferdinand de Aragon, regele Neapolelui, tatăl Beatricei, recăsătorită, după moartea lui Matia, cu Vladislav al II-lea.

²⁵ BAV, Vat. Lat. 3971, f. 678^r.

²⁶ A se vedea și numărul „special” din *Corvina. Rassegna italo-ungherese* (Roma), NS, III (1940), 9. El începea cu introducerea/textul manifest (nesemnat) „Dopo Vienna”, pp. 621-623 (adică, după *Diktat*-ul de la Viena din 30 august 1940). În „Tra i libri del Cardinale Giovanni Mercati” (pp. 670-680), articol-recenzie semnat de Florio Banfi, deși studiul dedicat de Mercati (cu un an mai devreme) lui Francesco Negro ocupa un loc de frunte (pp. 678-679), nici un cuvânt nu era spus despre „Matia Valahul (Românul)”, deși pasajul fusese subliniat de eruditul cardinal.

²⁷ „Pescennio Francesco”, pp. 59, 63, nota 1.

²⁸ Kiss, „Franciscus Pescennius”, pp. 273-276.

²⁹ În continuare util (și în acest cadru) este Ferenc Makk, „III. Béla és Bizánc”, *Századok*, CXVI (1982), 1, pp. 33-61.

³⁰ Vezi aici și János Halász, „III. Béla 1181-es «írásbéliséget elrendelő» oklevelének historiográfiája és egyes tartalmi kérdései”, *Turul*, XCV (2022), 3, pp. 97-106.

³¹ Bibliothèque Nationale de France, Paris, Manuscripts, Latin 6238, f. 20^v, *Regni Hungariae fines, et dominatus amplitudo* (disponibil la <https://gallica.bnf.fr>). Vezi aici *Írott források az 1116-1205 közötti magyar történelemről* (=Szegedi Középkortörténeti Könyvtár, XXVIII), editor Gábor Thoroczkay, Szeged, 2018, pp. 282-284.

³² Mercati, „Pescennio Francesco”, pp. 61-63; Kiss, „Franciscus Pescennius”, pp. 270-271.

³³ Ultima oară: Al. Simon, „*Alumnul Ioan Filipec și principii săi: despre cariera unui episcop al Oradiei din vremea regilor Matia Corvin și Vladislav al II-lea Jagiello*”, în *150 de ani de muzeografie orădeană. 1872-2022* (=Crisia, LII, 2022, suppl. 1), editori Gabriel Moisa, Aurel Chiriac, Oradea, 2023, pp. 153-163.

³⁴ János M. Bak, Martyn Rady, „Introduction” [la *Carmen miserabile*], în *Anonymous and Master Roger*, ediție J. M. Bak, M. Rady, László Veszprémy, Budapest – New York, 2010, pp. XLI-LIII, la pp. XLI-XLII.

³⁵ *Chronica Hungarorum* (=Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, NS, VII), I. *Textus*, ediție Erzsébet Galántai, Gyula Kristó, Budapest, 1985.

³⁶ În ediție și traducere românească: Rogerius, *Cântecul de jale*; Ricardus, *Descoperirea Ungariei celei Mari* (=Izvoarele Istoriei Românilor, V-VI), ediție Gheorghe Popa-Lisseanu, București, 1935, pp. 21-97.

vremea acestei „ediții”³⁷, l-a trădat mai apoi pe Ioan Corvin, fiul nelegitim al răposatului monarh huniad, la alegerile regale ungare din vara lui 1490³⁸.

Din perspectiva recentelor³⁹ cercetări arheologice de la Biharia⁴⁰, primul scaun al Episcopiei de Oradea⁴¹, atrage atenția suma de cunoștințe vechi (din secolele al XII-lea și al XIII-lea), păstrată și cultivată la Oradea, la vremea „profesurii”, a „dăscăliei”, lui Francesco Negro (sfârșitul anilor 1480-începutul anilor 1490)⁴². În interiorul cetății de pământ de la Biharia au fost identificate de curând fundațiile primei catedrale, o bazilică demantelată ulterior⁴³, a Episcopiei de Oradea⁴⁴, al cărui scaun a fost transferat în centrul de pe Crișul Repede la sfârșitul secolului al XII-lea⁴⁵. „Raportul orosian”⁴⁶ dintre începuturile episcopiei și filele lui Negro poate fi folositor din măcar două puncte de vedere⁴⁷.

Prima dată, chiar din punct de vedere arheologic, informațiile disponibile în continuare în anii 1490 pot fi utile pentru studiul Evului Mediu timpuriu, așa cum s-au dovedit deja pentru cercetarea Antichității (Târzii). De exemplu, când Aldo Manuzio, i-a trimis ducelui de Urbino, Guidobaldo I de Montefeltro, ediția sa a lui *Mathesis/Mathesos* (tratatul, din prima jumătate a secolului al IV-lea, al astronomului Iulius Firmicus Maternus)⁴⁸, eruditul venețian a ținut să precizeze că manuscrisul folosit îi parvenise „[...] întreg și complet de la geți [...]”⁴⁹, fiindu-i adus

³⁷ Cf. deja Vilmos Fraknói, *Mátyás király magyar diplomatái*, Budapest, 1898, p. 122, nota 1.

³⁸ Antonín Kalous, *John Filipec: His Life and Personality* [lucrare de masterat (Central European University)], Budapest, 2000, pp. 31-33. Deși, spre deosebire de Bonfini și de Marzio, Negro era în Ungaria la acea vreme tulbure, el a tăcut.

³⁹ De exemplu: <https://evz.ro/secretele-bihariei-descoperirea-cetatii-din-secolul-xii-care-rescrie-istoria.html>.

⁴⁰ Sever Dumitrașcu, *Biharia, I. Săpăturile arheologice din anii 1973-1980*, Oradea, 1994.

⁴¹ Gergely Buzás, „Magyarország korai székesegyházairól”, în *Arhitectura medievală religioasă din Transilvania/ Középkori egyházi építészet Erdélyben*, VI, editor Péter Levente Szöcs, Satu Mare, 2020, pp. 7-38, la pp. 11-14, 24-25.

⁴² Din păcate, informațiile privind activitatea culturală a lui Ioan Filipec în dioceza sa (în care nu prea a rezidat) sunt puține și discutabile. De pildă, după Pietro Ransano, episcopul de Lucera și ambasador al Neapolelui la Buda (1488-1490), Filipec a refăcut „castelul” din Oradea *Epithoma rerum Hungaricarum id est annalium omnium temporum liber primus et sexagesimus* (= *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum*, NS, II), ediție Péter Kulcsár, Budapest, 1977, p. 68). Slaba calitate a cercetărilor din anii 1990 ne împiedică să verificăm afirmația (vezi notele *Danielei Marcu-Istrate din Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, LIV-LVI (2003-2005)*, pp. 438-446, la p. 440).

⁴³ Cercetările echipei mixte orădeano-sibiene coordonate de către profesorul Ioan Marian Țiplic sunt însă abia la început.

⁴⁴ Pentru principalele repere: László Koszta, „A bihari püspökség alapítása”, în *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban* (= *Tanulmányok Biharország Történetéről*, I), editor Attila Zsoldos, Nagyvárad, 2014, pp. 41-80, la pp. 48-49, 53-74.

⁴⁵ Gábor Thoroczkay, „Megjegyzések az egri és bihari (várad) püspökségek esetleges korai kapcsolatáról”, *Belvedere Meridionale*, XXXIII (2022), 1, pp. 13-18, la pp. 15-16.

⁴⁶ După cum se știe, în maghiară, *oros* înseamnă *rus*. Este greu de spus în ce măsură *Orisiana* avea „o rădăcină rusească”.

⁴⁷ În plus, Negro a pus în scenă și o piesă de teatru pentru „tineretul orosian (bihorean/orădean)” (*Scholasticum Orosianae Iuventutis Drama*), un evident indicator al nivelului cultural local (Kiss, „Franciscus Pescennius”, pp. 275-281). Din acest motiv, se poate presupune că Negro a rezidat, și lucrat, la Oradea și cu alte ocazii, după primul său stagiul (1489-1491).

⁴⁸ *Matheseos libri VIII*, I-II, ediție W[ilhelm]. Kroll, F[rantz]. Skutsch, Leipzig, 1897, pp. V-VII (pentru manuscrise); Clarence A. Forbes, „Introduction”, în Firmicus Maternus, *The Error of the Pagan Religions*, ediție C. A. Forbes, New York – Paramus, NJ, 1970, pp. 1-41, la pp. 1-10. Cazul spune destule despre sensibilitățile și interesele din anii 1480-1490.

⁴⁹ Aldo Manuzio Editore. *Dediche, prefazioni, note ai testi*, editori Carlo Dionisotti, Giovanni Orlandi, II, Milano, 1975, Lettera XVII, D.-O. *Scrittori di astronomia latini e greci*, p. 27: [...] *Quapropter Iulium Maternum sub tuo foelici nomine aere nostro excusum publicare volumus tibi quoque dono mittere, Guide, princeps doctissime, rati fore tibi gratissimum, quod*

de către Francesco Negro⁵⁰. Iar cel din urmă vorbea, sub Vladislav al II-lea Jagiello, „în cuvintele” lui Béla al III-lea Árpád⁵¹.

În al doilea rând, din perspectiva „sensibilităților etnice antichizante” de atunci și de acum⁵², Negro și anturajul său ungar pot fi o verigă între „epoca lui Anonymus”⁵³ și „invențiile romane” ale lui Matia Corvin⁵⁴. Pomeniții „Ioan Albul” și „Matia Valahul” ai lui Negro vorbesc aici de la sine.

integer et absolutus abusque Getis in Italiam redeat suosque revisat et patriam: nam qui vagabatur prius, valde quam depravatus erat ac mutilus et fere dimidius [...]. Adică, „de la geți”, manuscrisul a revenit „în patria Italia”.

⁵⁰ Vezi și Gianluca Montinaro, „Aldo Manuzio e gli *Scriptores astronomici veteres*”, în *Aldo Manuzio e la nascita dell'editoria*, editor G. Montinaro, Firenze 2019, pp. 71-85, la p. 73.

⁵¹ În raport cu Béla al III-lea și cu „moștenirea sa”, a se vedea și Al. Simon, „Între coroanele Arpadienilor și Asăneștilor: implicațiile unui document de la Béla III”, *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXVIII (2010), pp. 177-196.

⁵² Vezi, de pildă *ad annum* 1505 (adică, imediat după plecarea, definitivă, a lui Negro din Ungaria), András Kubinyi, „Az 1505-ös rákosi országgyűlés és a szittya ideológia”, *Századok*, CXL (2006), 2, pp. 361-374; Al. Simon, „Valahii și Dieta de la Rákos (1505). Considerații asupra sfârșitului epocii huniade”, *Apulum*, XLIII (2006), pp. 99-121.

⁵³ Ultima dată: Florin Curta, „*Gesta Hungarorum ca parodie de gen (analiză literară a unui text istoric)*”, în *Istoria azi. Congresul Național al Istoricilor Români. Lucrările din plen (Alba Iulia, 8-10 septembrie 2022)*, editori Laura Stanciu, Cosmin Popa-Gorjanu, Cluj-Napoca, 2023, pp. 25-95.

⁵⁴ Orientativ: Sándor Csernűs, „Myth, Propaganda, and Popular Etymology: János Hunyadi «White» or «Vlach» Knight?”, *Chronica*, XII (2016), pp. 125-147.